

KUSTBON

Nr 1
Mars-April
2011
Årgång
68

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDSSVENSKARNA

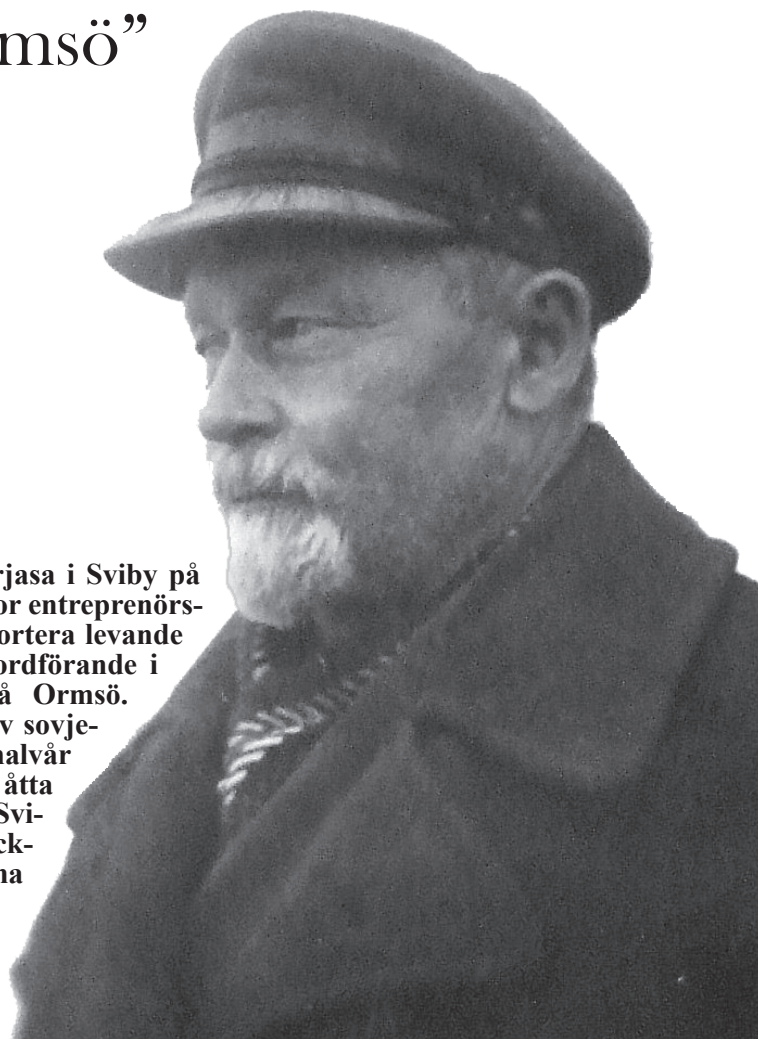
Angivarna kallade honom
”Kungen av Ormsö”

РАБОЙ

Angivarna kallade honom för ”Kungen av Ormsö”

Anders Wikström från gården Norjasa i Sviby på Ormsö var en driven person med stor entreprenöranda. Redan 1905 började han exportera levande fisk till Tyskland. Han var också ordförande i Kooperativa handelsföreningen på Ormsö. I slutet av 1940 togs han i förvar av sovjetiska säkerhetstjänsten NKVD, ett halvår senare upphör alla spår. Fru och åtta barn hade mist en far. Vad fick tre Svibybor att bli angivare? Och hur tacklade Anders Wikström anklagelserna som NKVD förde fram?

*Anders Wikström var en företagsam person. Och en hårding. Under tre förhör erkände han aldrig det han anklagades för.
Foto: Katarina Beckmans samling*

Anders Wikström – en försvunnen far

Lördagen den 2 augusti 2003 hade Katarina Beckman bestämt sig. I hemmet på Vivelvägen 95 i Älvsjö i södra Stockholm satte hon sig ner för att författa ett brev. Hon skrev för hand och på estniska. Pappersarket var enkelt, linjerat och utrivet från ett A4-kollegieblock. Innehållet rymdes på en sida. När hon var färdig avslutade hon brevet med sin namnteckning, vek ihop pappret och stoppade det i ett kuvert och såg till att portot räckte och att adressaten var korrekt angiven.

På tisdagen den 5 augusti anländer brevet till sin adressat i Estland. Mottagaren var rikspolisstyrelsen. De stämplat ankomstdatum och skickar brevet vidare till inrikesministeriets arkivavdelning.

I brevet skriver Katarina vem hon är. Varifrån hon kommer och när hon

är född. ”Mina, Katarina Beckman, sünd 27 mail 1902 Norjase talu, Sviby külas, Vormsi saared Läänemaal...”

Hon frågar efter sin pappa Anders Wikström. Om myndigheterna vet vad som hände honom efter december 1940 då han blev indragen i en svart bil nära Gamla hamnen i Hapsal. Och att han sen satt fängslad i Tallinn men att familjen inte fick träffa honom. Sen visste man inget mer. Kunde arkivet hjälpa till med information om vad som hade hänt Anders?

Den 21 augusti postar inrikesdepartementet ett svar där de säger att Anders dömdes till fem år i Uzbekistan men att det inte finns någon mer information om honom. Efter domen den 28 maj 1941 upphör spåren helt och hållet.

Hur tog Katarina detta svar? Det vet

vi inte. Kanske var hon beredd att få det besked hon fick, kanske inte.

Högaktade sin far

Katarina stod sin pappa nära, högaktade honom och ville verkligen veta vad som hänt efter att han blev bortförd. När jag gjorde intervjun med Katarina under vintern och våren 2010 kom hennes far på tal vid flera tillfällen. (Se Kustbon nr 3 2010!) För Katarina var pappan den viktigaste personen i familjen. Det var han som skickade brev till Katarina i Sverige och berättade vad som hände på ön och i hemmet. Det var han som ordnade in henne på folkhögskolan i Birkas och uppmunttrade henne att söka lyckan utomlands. Han var nöjd med att hon och några andra syskon var i Sverige och som

han sa ”hade fast mark under fötterna”. Faderns öde var en sorg för Katarina. På en nyårsfest i Vasastan den sista december 1940 fick hon reda på att hennes pappa tagits i förvar.

– Det var när jag dansade med en estlandssvensk kille och han berättade vad som hänt. Jag ville inte tro det. Och det var ju hemskt att få reda på det då, ett riktigt mörkt minne, sa Katarina i intervjun.

Driftig man

Anders Wikström hade redan 1905 börjat sälja levande fisk till Tyskland. Om han inte var först så var han mycket tidig med att använda sumpbåtar (sump = låda för förvaring av levande fisk). Han var ordförande och drivande kraft i Ormsö Kooperativa som startade 1922. Han utvecklade ålfisket med metoder och material han fått hjälp med från Sverige. Han var i övrigt inblandad i många ärenden som syftade till att utveckla svenskbygden. Han var med och fixade bättre person- och godstransporter mellan Ormsö och fastlandet. Han hade visioner och gjorde mycket för att nå dem. Det var nog ingen slump att det var just Norjasgården som 1938 fick besök av den estniske ministern Kaarel Eenpalu. Kanske var det Wikströms framgångsrika entreprenörskap och idéer om förändring som lockade fram avund och oro hos några.

Sista livstecknet

I Tallinns stadsarkiv finns NKVD:s akt om Anders Wikström. Den innehåller ett 40-tal dokument. Här finns också en bild på Anders, framifrån och i profil. Det typiska fångfotot.

När vi fick se dokumentet med Anders Wikströms mycket tydliga fingeravtryck var han nära. Just på detta papper den 11 december 1940 hade Anders tvingats trycka ner sina fingertoppar. Det var 9 dagar efter att han tillfångatogs.

Varför ryssarna började visa intresse för Anders Wikström är inte klarlagt. Kanske var det för hans ovilja att överlämna sina nationaliserade skutor, kanske för att han var en känd person på ön och drivande i många frågor. Det finns inga dokument i akten som antyder att NKVD fått tips från någon.

Anders Wikström i yngre dagar. Född 1871 på Norjasgården. Dödsdatum okänt. Foto: Katarina Beckmans samling

Delar av familjen Wikström på 1930-talet. Sittande längst fram Anders Wikström och frun Katarina. Längst bak till vänster mågen Anders Appelblom vars fru står mellan två damer bak i bild. Längst till höger sonen Johan. Övriga okända. Foto: Katarina Beckmans samling

Det sannolika är dock att de fick muntlig vägledning av huvudvittnet, en Svibybo. Han hörs den 25 november i kommunalhuset i Hullo på Ormsö. Dagen efter den 26 november förhörs ytterligare två Svibybor och de bekräftar vad det första vittnet hävdade; att Wikström är fientligt inställd till sovjeterna och att han gärna säger det till envar som vill höra. Förhørsledaren är ute efter uppgifter så att paragraf 58

kan användas. Den 2 december häktas Wikström och samma dag sker en husrannsakan. Några föremål och brev tas om hand. Föremålen nedtecknas på ett papper som Anders fru Katarina tvingas skriva under. Inom kort visste hela byn vad som hänt.

Tre förhör

Wikström förs till Tallinns stadsfängelse på Patareigatan efter arrestering-

en. Katarina Beckman berättade att enda sonen Johan åkte dit för att försöka träffa Anders i fängelset och överlämna lite mat och kläder men blev då själv hotad. Det var bara att åka hem. Det hölls tre förhör med Anders Wikström. Redan under det första förhöret som började kl 10.20 den 25 december får han reda på vilka tre personer, grannar i byn, som lämnat ofördelaktiga vittnesmål. Det är lätt att förstå Anders tankar om dessa personer när han sitter med förhørsledare och NKVD-officeren Margonof och tolken Kullus. Den 6 januari 1941 sker nästa förhör och sedan tar det knappt två månader till det sista förhöret den 4 mars. Anders Wikström nekar hela tiden till anklagelserna som riktas mot honom men det är givetvis helt meningslöst.

Den 28 maj 1941 faller domen: Fem år i Uzbekistan för antisovjetisk agitation. Många år senare den 25 maj 1990 konstaterar en kommission att Anders Wikström var oskyldigt dömd.

Peter Nylander

Anders Wikström ägde 1940 två fiskebåtar, Voogen som syns längst fram i bild och Therese som ligger strax bakom. Therese var på 18,69 och Voogen på 9,71 bruttoton. Båtarna nationaliserades i oktober 1940. Enligt dottern Katarina Beckman försökte Anders gömma båtarna på närliggande ön Hästholmen, kanske i tron att ryssarna snart skulle vara borta. Mannen till vänster är Anders ende son Johan Wikström som dog på Ösel 1944. Foto: Katarina Beckmans samling

I vitt skägg syns Anders Wikström vid mottagningen av någon dignitär. Foto: Katarina Beckmans samling

Anders Wikströms artikel i Kustbon oktober 1931 där han beskrev ett besök i Kalmartrakten. Med ett antal personer i fiskerieringen studerade de ålfångstmetoder.

På studieresa till Sverige.
(A. Vikström Vormsö.)

Estlands fiskeriförening hade hos Jordbruksministeriet an-
hållit om understöd för en
studieresa till Sverige för att lära
känna de vilkor under vilka ålfis-
ket bedrives i detta land.

Färden anträdde från Hapsal
den 22 augusti innevarande år
med undertecknads motorjakt
„Therese“. Som intresserade
medföljde fiskarna M. Schmuul,
J. Hosmann Jordbruksministe-
riets fiskerikontrollör A. Krupp,
fiskerikonsulenten A. Herm samt
en lärare i fiskeriämnen J. Sil-
berg. Som första hamn gällde

"1938 då inrikesministern Eenpalu var på Ormsö besökte han också Wikströms gård i Sviby. Hans gård är så förmögen att en fattig bonde inte vill gå dit. För sin förmögenhets skull kallades och kallas Wikström för Ormsökungen. Något mer har jag inte att tillägga." Säger vittne Tre. På bilden en jul i Norjagården i slutet av 1930-talet. Andra person från vänster är sonen Johan och till höger om honom en av hans systrar. Övriga okända. Foto: Katarina Beckmans samling

Förhören och NKVD:s slutsatser

De tre vittnena hörs på Ormsö av en Viktor Laasi. Anders förhörs i Tallinn av NKVD-officeren Margonof. Förstår vittnena att de genom sitt tal skickade Anders in i döden? Eller räddade de sig själva genom att prata? Läs vad de sade under förhören. NKVD står inför faktum att Anders Wikström förnekar allt som tre vittnen påstår att han sagt.

Huvudvittnet säger i förhöret att "Wikström var troligen den rikaste mannen i Ormsö kommun. Samtidigt som han var jordbrukare köpte han upp fisk på Ormsö och Ösel och exporterade den till Tyskland. Förmodligen var han sommaren 1939 själv i Tyskland. För närvarande har han inga sumpbåtar för att köpa upp fisk eftersom båtarna nationaliserats."

Vittnet lägger sedan ut orden som får NKVD tjänstemannen att anteckna särskilt noga. "Vid varje samtal med mig och andra medborgare protesterar

han mot nuvarande regering och deras ordning. Alltid så länge jag minns har han hyllat tyskarna. Den tyska ordningen är bra och där finns allt i överdåd. Samtidigt sa han i höstas att det inte är någon fara, att det kommer bättre tider. Härmed kan jag tala om att de som skall komma med de bättre tiderna enligt Wikström är tyskarna. Förra onsdagen när man transporterade säd från Ormsö till Haapsalu sa Wikström att det här är ingen bra regering för de betalar inte för säden. Han sa också att det här går inte, att fabriksarbetarna får sin lön med bönderna ingenting."

"Eftersom Wikström varit förmögen har Svibyborna alltid lyssnat på vad han har att säga och vad han än gör så ser de på honom med stor vördnad. Hans förslag går nästan alltid igenom. Jag har märkt att Svibyborna till majoriteten är fientligt inställd till nuvarande regering. Jag är säker på att Wikströms agitation är den störste orsaken till Svibybornas negativa inställning."

"Hittills har Wikström inte ställts till svars för vad han sagt så därför tror Svibyborna att man får säga och göra vad man vill."

"Totalt fientlig"

Dagen efter hörs två andra personer som bekräftar vad huvudvittnet sagt. Vittne Två säger "För ungefär en månad sedan när han blev av med sina sumpbåtar sa han till mig att det här är inte arbetarfolkets regering när de tar egendom från de arbetade folket." Och vidare "Under den kapitalistiska tiden ansåg han (Wikström) sig som den viktigaste och klokaste i Sviby. Han hade alltid sista ordet och var den som bestämde. Han ansåg sig vara en privilegierad människa som var rikare än de andra i byn."

Det tredje vittnet hävdar att Wikström är "totalt fientlig" till den sovjetiska regimen. "För ungefär en vecka sen nämnde han att regeringen är rövare som tar befolkningens egendom. De själva (regeringens medlemmar) har inte arbetat, inte slitit, och de kommer från sina arbetsrum och rövar från människor som verkligen sparar och arbetat ihop till sina tillgångar. Dessa ord har jag hört personligen. För ungefär ett par månader sedan sa han att ryssarna inte kommer att stanna kvar här länge. Han sa också att det kom-

Wikström har två säsongsanställda på båtarna och blir beskylld för att exploatera arbetare. På bilden pågår affärer med levande ål. Wikströms med vitt skägg syns under lanternan. Foto: Katarina Beckmans samling

mer en tid när tyskarna kommer och hjälper oss och fördrivar ryssarna ur deras egna kläder och då får vi tillbaka vår riktiga regering.”

Det allvarliga i vittnesmålen är att Wikström påstås tala illa om sovjeterna inför andra. Det är ett direkt brott mot ett av kapitlen i § 58, lagen som skapades för att sätta skräck i folket och samtidigt förse arbetslägren med arbetskraft och bödlarna med jobb.

Förhören med Anders Wikström

Det hölls tre förhör med Anders Wikström: 25 december 1940, 6 januari och 4 mars 1941. Anders Wikström sitter i fängelset på Patareigatan i Kalamaja i Tallinn och blir troligen förhörd där. Ett alternativ är att han förs till NKVD:s högkvarter på Pagarigatan inne i Tallinns gamla stad.

NKVD:s verksamhet på Pagarigatan är okänt i Estland. När ryssarna hade givit sig av – tyskarna erövrade den estniska huvudstaden den 28 augusti 1941 – fanns artiklar även i svenska tidningar om vad som försiggått i lokalerna. Där fanns lufttäta utrymmen där en fånge stoppades in för att plåg-

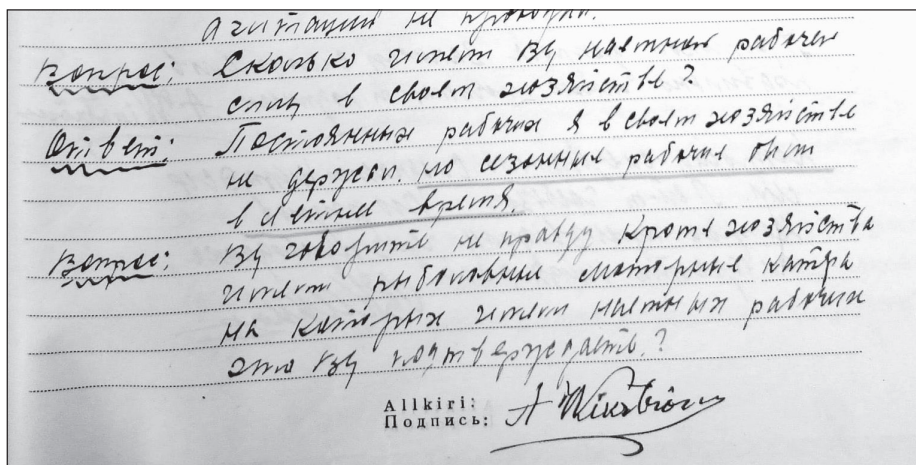
samt få mindre och mindre syre att inandas, det fanns liknande utrymmen där 100-gradig vattenång sprutades in, det fanns elektriska instrument som fästes på kroppen och framkallade kramper. Det fanns också berättelser om små garderober där fångar fick sitta eller stå i upp till 66 timmar för att bli möra. Det var ofta så det började. Rent fysiska angrepp som slag var vardagsmat liksom förhör som varade i flera dygn utan uppehåll. På en vägg i källaren på Pagarigatan syntes spåren efter kulhål.

I denna miljö kan Anders Wikström

hamnat men vi får hoppas att han slapp. Det som möjligen skulle tala för att Wikström fick en förhållandevis mild behandling var att han ur NKVD:s perspektiv torde varit en förhållandevis oviktig person. Bodde på en ö i en liten by, klassades som bonde, var äldre och hade liten eller ingen strategisk betydelse för en estnisk frihetssträvan eller samarbeten med andra nationer och motståndsrörelser. Men lokalt var han ett irritationsmoment enligt sovjetiskt synsätt. Svibyborna fick på nära håll se vad som hände den som sa något opassande.

I Aftonbladet den 11 december 1941 fanns ett stort reportage om NKVD:s högkvarter på Pagarigatan i Tallinn. Här en detalj.

Förhørsledare markerar det han anser var extra viktigt i förhören. Här har han strukit under att Wikström hade säsonganställda. Varje förhörssida kräver en signatur. Bild från det sista förhöret den 4 mars 1941

Första förhöret

Första förhöret med Anders innebar att först fylla i ett standardformulär. Hade han varit med och stridit på de röda eller vitas sida? Medlem i kommunistpartiet? Militär grad? Varit med i banditgång? Fått någon sovjetisk utmärkelse? Vad hette barnen och hur gamla var de? Och så vidare. Förhöret hölls av NKVD-officeren Margonof.

I det första förhöret den 25 december konfronteras Anders med påstående från vittne Ett, Två och Tre som gäller att han är emot nuvarande regim och dessutom talat illa om den. Han svarar hela tiden samma sak.

– Jag erkänner inte det som vittne Tre sagt. Jag nekar till att jag överhuvudtaget haft något sådant samtal med denna person.

Och senare:

– Nej, jag erkänner inte det vittne Ett säger.

– Jag godkänner inte vittne Två:s vittnesmål.

Efter mötet noterar förhørsledaren följande. ”Jag, Margonof, utredare och milislöjtnanten för rikets säkerhet har gått igenom material no 562 och har noterat att Wikström troligen är en agitator mot Sovjet bland de boende.”

Andra förhöret

Sen går det tolv dagar till nästa förhör den 6 januari 1941. Vad tänker Anders om sina banemän under dessa dagar? Och vad tänker och säger banemännen hemma i byn?

Detta förhör är mycket kort och har rubriken ”Den anklagades bekännelser”.

Fråga

Ni erkänner att ni är skyldig till det ni blivit anklagad för?

Svar

Jag erkänner mig inte skyldig till det

jag anklagas för.

Fråga

Har ni genomfört kontrarevolutionär agitation mot den nuvarande ordningen?

Svar

Nej, jag har inte genomfört eller försökt genomföra sådan agitation mot sovjetregeringen.

Fråga

Vad kan ni tillägga i det befintliga ärendet?

Svar

Jag kan tillägga att min relation till sovjetregeringen har varit bra.”

Sedan är förhöret slut.

”Ni exploaterar arbetare”

Nästan två månader senare hålls ett sista förhör där samma frågor och påstående återkommer. Wikström fortsätter att förneka.

”Jag erkänner inte dessa vittnesmål eftersom jag inte sagt något om folkets regering och antisovjetisk agitation har jag inte genomfört.”

Förhørsledaren fokuserar i alla tre förhören på frågor som rör antisovjetisk agitation men i det sista förhöret kommer en avvikande fråga upp.

”Fråga

Hur många anställda har ni på gården?

Svar

Jag hade inga fast anställda på gården men jag har haft anställda under sommarens.

Fråga

Ni talar inte sanning! Förutom gården hade ni fiskebåtar på vilka ni hade anställda.

Svar

Jag har förutom min gård haft två fiskebåtar vilka för närvarande är nationaliserade och på dessa båtar jobbade

två personer.

Fråga

Vilket innebär att ni exploaterat arbetare?

Svar

Jag förstår inte frågan.

Fråga

Ni var herre och arbetare jobbade under er. Förstår ni frågan nu?

Svar

Nu förstår jag er, självklart hade jag anställda på mina båtar och jag betalade dem lön, men jag tycker inte att jag exploaterade dem. Under den borgerliga tiden fanns mycket arbetslöshet och det fanns folk som ville jobba och eftersom jag behövde arbetare så betalade jag dem vad de var värda.”

När förhöret är avslutat får Wikström läsa igenom de tre kompletta vittnesmålen mot honom samt ytterligare material. Sedan återstår att sätta sin namnteckning på att han läst igenom pappren och han säger också att han inte har något att tillägga mer än vad han redan sagt. Anders skriver under. Denna signatur blir också det sista dokumenterade livstecknet. Den 4 mars 1941.

Bondekulak och agitator

Knappt fyra veckor senare den 31 mars sammanfattar åklagarmyndigheten läget. ”Wikström är från Ormsö och hans sociala ställning bondekulak, ägare till fiskebåtar med motor, nationalitet svensk, tillhör ej partiet, ej tidigare dömd, läs- och skrivkunnig, fram till arrestering bodde i byn Sviby och var sysselsatt med fiskeverksamhet.

Enligt undersökningen har man dragit slutsatsen att den anklagade, Wikström Anders Johans son, i sitt förflutna ägde fiskeriverksamhet och två motorbåtar, hade två anställda, tog ut vinst från verksamheten.

Efter nationalisering av hans båtar var Wikström fientligt inställd mot sovjetiska regeringen och sysslade med antisovjetisk agitation bland befolkningen på Ormsö. Under förhören erkände sig Wikström inte skyldig men hans agitationsarbete har verifierats av tre vittnen.

Enligt det som framkommit under förhören och med tanke på hans sociala auktoritets påverkan avslutas arbetet med akten 562 och han anses vara skyldig till paragraf 58:10. Detta dokument skickas till NKVD:s specialavdelning för genomgång.”

Peter Nylander

NKVD Akt No 562 Anders Wikström

Här kan du i kronologisk ordning följa de olika stegen i skådeprocessen mot Anders Wikström. Det började den 25 november 1940. Den avslutas först 1990 med att Wikström blir förklarad oskyldigt dömd. Sista dokumentet i akten är från 2003.

- 25 november 1940** Förhör med huvudvittnet i kommunalhuset i Hullo på Ormsö.
- 26 november 1940** Förhör med ytterligare två vittnen.
- 28 november 1940** Utredaren Viktor Laasi sammanfattar de tre förhören. Här står bland annat: "Började gå igenom Wikströms material om hans kriminella verksamhet, var kulak, fiskhandlare, köpte upp fisk av lokalbefolkningen och sålde till Tyskland, antisovjetiskt inställd. Sysslar systematiskt med antisovjetisk verksamhet." Och vidare: "Det som nu sker i samhället mår Wikström illa av. Han är emot nuvarande regler och lagar och han är inte rädd att tala om det han tänker och det beror på att han redan är gammal." Samtidigt förordas att Wikström skall tas i förvar.
- 2 december 1940** Order om att denna dag arresteras Wikström samt att göra husrannsakan. Enligt dottern Katarina Beckman blev Anders Wikström lurad att ta sig till Hapsal där han infångades. Dagen efter förs han till Tallinn.
- 3 december 1940** **kl 21.20** skrivs Anders Wikström in i Tallinns stadsfängelse på Patareigatan.
- 11 december 1940** Foto och fingeravtryck tas.
- 17 december 1940** Läkarsundersökning. Det konstateras att Anders är "ganska frisk men med vissa reumatiska symptom".
- 25 december 1940** **kl 10.20** Första förhör med Wikström i Tallinn. Ett standardformulär fylls i om Wikströms familj, sociala status med mera. Märkligt nog saknas en familjemedlem i förteckningen, näst yngsta dottern Mina. Anders får reda på vilka tre personer som vittnat mot honom. Anders erkänner ingenting.
- 6 januari 1941** Nytt förhör med Wikström. Han blir meddelad anklagelserna, antisovjetisk agitation. Wikström förnekar.
- 4 mars 1941** **kl 10.35** Sista förhöret med Wikström som fortsätter att förneka det han anklagas för.
- 5 mars 1941** Förhørsledarens sammanfattning och utlåtande. Margonof skriver. Kusminof godkänner. Pappren skickas till åklagaren.
- 31 mars 1941** Svar och fallbeskrivning från åklagarmyndigheten i ESSR. Paragraf 58:10 gäller i Wikströms fall, antisovjetisk agitation.

Учено в 1962 г. ХРАНИТЬ ВЕЧНО

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР

Сект. Особого С

ДЕЛ

Н.К.В.Д. Эстонской С.С.Р.

Виктор Лааси

793303

ДЕЛО № 562

По обвинению Виктор Лааси

Начато 25.11.1941 г.

Окончено 4.12.1941 г.

В 1 томах

Том № 1

После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу, настоящее дело поддается немедленному возвращению в НКВД Эстонской ССР

К делу должна быть приобщена копия приговора.

Основание: приказ НКВД, Прокуратуры и НКЮ Союза ССР № 00359 от 10 апреля 1939 года.

24982

Арх. №

Сдано в архив 194 г.

11053-3

ERA

Fond nr 130 6H

№ 1

S. nr 11053

Akten 562 som innehåller Anders Wikströms dokument. Högst upp till höger står "Bevaras i evig tid".

Anders Wikström fick sina fingrar blåfärgade när han lämnade fingeravtryck på NKVD:s papper. Här syns en närbild av högra handens pek-, lång- och ringfinger. Avtryck gjordes av alla fingertoppar, på båda händerna. 11 december 1940.

17 april 1941

Första specialavdelningen av NKVD Estland skickar akten 562 till en högre instans inom NKVD för någon typ av kontroll och troligen också fastställande av straff.

28 maj 1941

Dom fastställt: fem år i läger. Eftersom Anders Wikströms hälsa är bra döms han till fysiskt arbete i ett slutet arbets- och omskolningsläger i Uzbekistan. De fem åren skall räknas från den 2 december 1940.

Судебный приказ
якого А. Wikström
ответственной части
СССР М. М. М. М. М.
(подпись)

ENSV Siseasjade Rahvakomissariaati edasitoimetamiseks kaasa võetud järgmised esemed:

- 1) Elitmerguseid isiklikke ja ametlikke kirju.
- 2) Üks sini-must-valge lipp.
- 3) Kolm laetud brovningu padrunit kal 7,65
- 4) Isikutunnistus nr. 58.

Den 4 mars 1941 skriver Anders Wikström under att han tagit del av alla vittnesförhör och anklagelser som han förnekar. Detta papper undertecknas också av milislöjtnanten Margonof som skött förhören. Just denna underskrift är det sista livstecknet från Anders Wikström som finns i akten.

Förteckningen över beslagttaget material på Norjasgården i Sviby.

1. Privata och officiella brev
2. En flagga blå, svart och vit. (Att nämna att flaggan är estnisk är det inte tal om.)
3. Patroner 3 st. kaliber 7,65, märke Browning
4. ID-handlingar nr 58

Fotot från fängelset. Anders bär en väst och under den en tröja med krage och dragkedja. Blicken med den ljusa ögonfärgen säger inte mycket men möjligen finns något okuvligt där. Förmodligen är han tillsagd att titta på någon punkt bredvid kameran för att ge bilderna ett bra dokumentvärde. Ungefär som ett passfoto där det inte går att se ut hur som helst. Munnen ser lite sammanbiten ut, håret är bakåtkammat och en några dagar gammal skäggstubb kan anas på kinderna. För fotografen är Anders bara en av tusentals han kommer att fota. "Sitt, titta snett uppåt, 'klick', vrid dig, håll upp hakan, 'klick', ut, nästa." På den infällda texten på ryska står på övre raden "Wikström A Johans son", på rad två "Fånge nr 1318" och "Födelseåret 1871". Fotot är taget den 11 december 1940, nio dagar efter häktningen.

Är han redan död?

Det finns därefter inga kända dokument om vad som hänt Anders Wikström eller kända vittnesuppgifter. Hamnar han alls på något tåg med destination Uzbekistan? Kanske är han redan död den 28 maj? Det är fullt möjligt, de som fastställde straffet tog ingen hänsyn till sådana omständigheter. Sista livstecknet är de facto 4 mars. Dör han på färden? Det var ju vanligt. Förflyttningarna tog ibland många veckor eller månader och var mycket påfrestande. En komplicerande faktor är att bara tre veckor efter att domen nått Tallinn går tyskarna till anfall nere

i Polen och inte så långt därefter har de nått till södra Estland. Likaså började massdeportationer i juni detta år. Det måste varit en stressig tid för NKVD:s tjänstemän. Många tusen personer skulle fångas in och förflyttas. Kanske fick Wikström följa med på något deportationståg. Till en helt annan destination än Uzbekistan.

Det finns indikationer på att han inte kom fram till Uzbekistan. I samband med en rehabiliteringsprocess i början av 1990 innan Estland blir fritt gör myndigheterna där en förfrågan till Uzbekistanska KGB om de har några papper på Wikström.

30 mars 1990 Ett svar från Uzbekiska KGB säger att ingen Wikström finns införd i något register hos dem. De har inga uppgifter eller dokument om Wikström.

25 maj 1990 Intyg om att Anders Wikström rehabiliterats, förklaras som oskyldigt dömd.

5 augusti 2003 Katarina Beckman skriver till estniska myndigheterna och frågar om sin fars försvinnande.

21 augusti 2003 Myndigheterna skickar ett svar till Katarina Beckman om att det inte finns några uppgifter om Anders Wikströms död.

Peter Nylander

91

NSVL PROKURATUUR
EESTI NSV
PROKURATUUR

200103 Tallinn,
Wismari t. 7

ПРОКУРАТУРА СССР
ПРОКУРАТУРА
ЭСТОНСКОЙ ССР

200103, город Таллинн,
ул. Висмари, 7

" 05.90.a. № 13/ 13/90

REHABILITEERIMISE TÕEND

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 16. jaanuari 1989. a. seadlusele «Lisaabinõudest õigluse jaluleseadmiseks 30.—40. aastatel ja 50. aastate algul toimepandud repressioonide ohvrite suhtes» §-le 1 on täielikult rehabiliteeritud

VIKSTRÖM, Andres Juhani p.
sünd. 1871.a. Läänemaal, Vormsi vallas.

NSVL kodanik parteitu.

arreteerimise momendil elas sünnikohas, arreteeritud 28.11.40.a. ja karistatud Erinõupidamise otsusega 28.05.41.a. VNRSV KKK § 58-10 järgi 5-ks aastaks asumisele saatmisega Uzbeki NVV-sse. Muud andmed tema kohta puuduvad.

koos kõigi sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega.

Eesti NSV prokuröri 1. asetäitja
3. klassi riigikohtunik

U. Roots

Den 28 maj 1990, på dagen 49 år efter domen, förklaras Anders Wikström oskyldig till det han anklagats för. På bilden syns intyget som bevisar den felaktiga domen.

Anders Wikström blev dömd i en skådeprocess 1941

Fotnot: Stort tack till Annika S Nylander som hjälpt till i kontakterna med de estniska arkiven och tålmodigt gjort långa komplicerade översättningar av bland annat svårlästa handskrivna dokument på ryska och estniska. Estniska arkiven har varit mycket vänliga och hjälpsamma.

Tack också till Allan Jaarma, forskare i Estland och tidigare chef på Läänemaa museum i Haapsalu, som hjälpt till med viss information som finns i en akt jag inte sett själv, en slags loggbok över dem som tas in på Patareifängelset. Allan noterar också att NKVD ibland har problem med hur namnet Wikström stavas vilket skapar vissa administrativa problem.

NKVD bytte senare namn till KGB, en organisation som idag heter FSB.